

THE TWO MUSES OF PETRANKA KATZ

Daniel S. Terziev

*Faculty of Fine Arts, "St. St. Cyril and Methodius" University of Veliko Tarnovo,
 Bulgaria*

ДВЕТЕ МУЗИ НА ПЕТРАНКА КАЦ

Даниел С. Терзиев

*Факултет по изобразително изкуство, Великотърновски университет
 „Св. св. Кирил и Методий“, България*

Abstract: *In the second half of the twentieth century, there are many artists who, for political, ideological, aesthetic, social or existential reasons, choose the forms of self-isolation, self-censorship, internal emigration, creative "hermitage", self-escape.*

This article presents the life and work of Petranka Katz - a significant artist from Tarnovo, who also chooses a position removed from the official artistic life in her work.

Keywords: *Artist; Expression; Watercolor; Still Life; Isolation.*

Резюме: *През втората половина на XX век, много са художниците, които, по силата на политически, идеологически, естетически, социални или екзистенциални причини, избират формите на самоизолацията, автоцензурата, вътрешната емиграция, творческото „отшелничество“, бягството към себе си.*

Настоящата статия представя живота и творчеството на Петранка Кац – значима търновска художничка, която също избира отстранена спрямо официалния художествен живот позиция в творчеството си.

Ключови думи: *художничка; експресия; акварел; натюрморт; изолация.*

Изкуствоведи определят великотърновската художничка Петранка Кац сред най-добрите акварелисти в България, като я нареждат до имената на Иванка Сокерова и Димитър Арnaudов (Zmiycharov, 1998). Други я

причисляват към художниците отшелници, изолирани и забравени, творили през втората половина на ХХ век, а някои и досега (Ushtavaliyski, (2010). Но където и да поставим Петранка, тя отказва да бъде зависима от конюнктурните съображения, на шаблоните, схемите, предписанията, клишетата, на идеологическите догми и диктата в изкуството. Наложени или доброволно приети, тези позиции я обричат на вътрешна емиграция и творческа изолация. Художничката се затваря в собствения си свят, води диалог със себе си, влага в изкуството си духовна енергия и необикновена експресия, потърсена предимно в женските образи от отдавна отминали епохи. Нейните женски тела са подложени на силна деформация, нарисувани със смел и мощен замах, в еднократен творчески порив, който не допуска корекции, връщане или преосмисляне на вече изобразеното. Тези образи имат чудовищни, уродливи телеса, крайниците са превърнати в трудноопределими образувания, плътта се гърчи в неистови спазми, изтормозена и изтерзана в нейните безформени форми. Тези същества са дошли от доста абсурден свят, нямат имена, те обитават някаква метафизическа „реалност“. Какво е подтикнало П. Кац към такова рисунъчно и страховито творчество на женския образ? Показани са толкова нихилизъм и деструктивна позиция в рисунките на великотърновската художничка (Angelov, 2012).

„В живота си имам две музи, които ме съпровождаха – да рисувам и да си отгледам сина, всичко това се случи.“ - споделя Петранка на срещата ни в Дома за възрастни с деменция в сухиндолското село Горско Косово. Там тя живее от няколко години, изоставена и забравена от близки и художниците от Велико Търново, но пък твърди, че за нея се грижат добре. По-младите и колеги дори не познават нейното творчество, макар отдавна то да е напуснало пределите на България. Нейни картини и изложби, освен в страната, са показвани във Виена, Австрия, 1997 г., „Про ООН“, Ню Йорк, САЩ, 1985 г., и др. (Sbornik „70 godini velikotarnovski hudozhnitsi (1948 – 2018)“, 2018). Живописни творби на Петранка притежават лични колекции в Германия, Белгия, Италия, Франция и т.н., галерии във Велико Търново, Русе, Габрово, Пловдив, Балчик, София и пр. Тя разказва още, че преди години се сприятелява с българи, които живеят в Германия. Те се връщат в България и купуват нейни картини, общуват. Спомня си за съдията Раймут Фогт, с българо-немско семейство, внук на много известния в Германия художник Фриц Макензен (1866 – 1953). Р. Фогт

притежава над 800 картини, като колекцията му от български творби надхвърля 150. Всяка година меценатът купува по няколко картини на великотърновски художници и задължително едната е на П. Кац. Обичам и да подарявам картини, споделя художничката, която вече не рисува, макар че в социалния дом не отказват да осигурят необходимите материали.

П. Кац и родена през 1937 г. в Разград, но детството и преминава в Русе. Макар във фамилията и да няма художници, през 1958 г. постъпва в Националната художествена академия в София и попада в класа на доц. Михаил Кац (1889 – 1964), възпитаник на Художествената академия в Санкт Петербург. Тогава известен скулптор от руска еврейска фамилия, поканен да преподава в столичната академия от не по-малко известния му български колега Андрей Николов. Той му осигурява работни ателиета в столицата и двамата стават добри приятели и колеги. Познават се от Италия, където доц. М. Кац работи като секретар в руското посолство., а А. Николов е изпратен да направи паметник в Рим. Преди това М. Кац е бил професор по скулптура в частна художествена академия в Стокхолм, Швеция (Personal data are from interviews, 2019a).

Петранка следва две години в Художествената академия и през това време се омъжва за доц. М. Кац. Ражда им се син – Михаил, и тя приключва с художественото образование, казва, че не съжالياва. „Въпреки голямата разлика във възрастта, живеехме добре и се разбирахме.“ - споделя днес художничката. По-късно семейството се преселва във Велико Търново, където през 1963 г. е открит Висшият педагогически институт „Братя Кирил и Методий“. Доц. М. Кац е назначен за преподавател по скулптура, по-късно става ръководител на Катедрата по изобразително изкуство. Заедно с него във висшето училище пристигат утвърдените преподаватели и художници проф. Никола Кожухаров (1892 – 1971), проф. Васил Стоилов (1904 – 1990), проф. Васил Захариев (1895 – 1971), проф. Петър Петров, проф. Ненко Балкански (1907 – 1977). Домът на доц. М. Кац и Петранка на емблематичната улица „Зеленка“ дава уютност на творческите срещи между софийските професори, където се обсъждат и проекти за бъдещото развитие на обучението по изобразително изкуство във Велико Търново и страната (Personal data from the interview with Petranka Katz, 2019b).

Фиг. 1 – Акварел

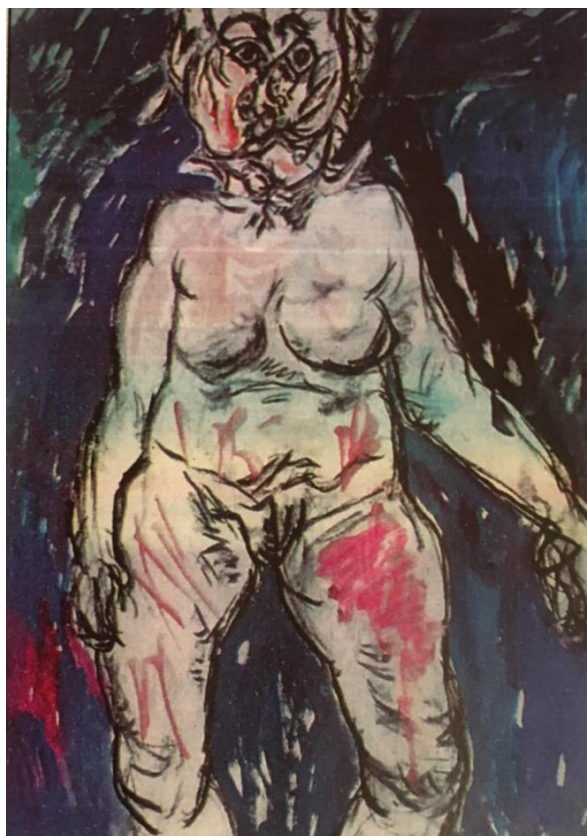

Фиг. 2 – Димитър Грозданов

Макар да е в орбитата на съпруга си в Художествената академия и вкъщи, и да се възхищава от него, Петранка предпочита живописца, насърчавана по-късно от проф. Васил Стоилов. Тя е повлияна може би от експресионизма на Иван Милев (1897 – 1927), Пабло Пикасо (1881 – 1973), а сигурно и от натурата, каквато я вижда „дивият живописец“, авангардистът Анри Матис (1869 – 1954). Много скоро щастието в семейство Кац свършва, през 1964 г. съпругът умира от банална пневмония и е погребан във Велико Търново. Младата жена остава сама с малкия Михаил, който, според нея, отказва да бъде модел на майка си и по-късно се насочва към техническите науки, а не към рисуването. Но само с картини не може да се живее, в старата столица Петранка започва работа в дърводелската фабрика като общ работник. Работи неуморно повече от 20 години. През останалото време рисува денонощно акварели, темперни, пастели, гвашове, които запълват квартирата и. Участва в изложби, няма близки, не дружи с никого. Животът ѝ са рисуването и грижите за сина и. В картините ѝ има много богат тон, те провокират съзнанието с информация, разгадават мистерията. Карат те да се замислиш, че всеки човек има своето изкуство. Експресията на Петранка е необичайна, силна, използваната палитра често е зелено, кафяво, охра, резеда, червено, синьо и съставни тонове, защото тя е устояла на бурите в нашето съвремие, макар и недооценена, казва

скулпторът Панайот Димитров – Понката. Той е любимият ученик на доц. М. Кац и един от тримата дипломирани студенти от първия випуск на руския преподавател.

Според изкуствоведа Димитър Грозданов, нейните образи, фигури, натюрморти, композиции и голи тела, представляват импулсивно и бързо изразяване на една оформена идея за света, той е единен, разкъсван между виталните сили и обречеността и е посвоему консумативен. Плъхове, зайци, лисици и човешки същества населяват белия лист, така че всичко изглежда като един модерен театър. И всичко това предава един неповторим стил през етапите на художественото и съзряване (Grozdanov, 1993).

Фиг. 3 – Голо тяло

Фиг. 4 – Натюрморт

Като спасителка на души вижда художничката критикът Емил Басат. Всичките ѝ образи са по една история или драма. Тези съблечени болки и викове на самотни души, които се разхождат сред нас, са нашата самота или скръб. Тези лица, захвърлени някъде, в някакъв град – са живи. Те носят болка,

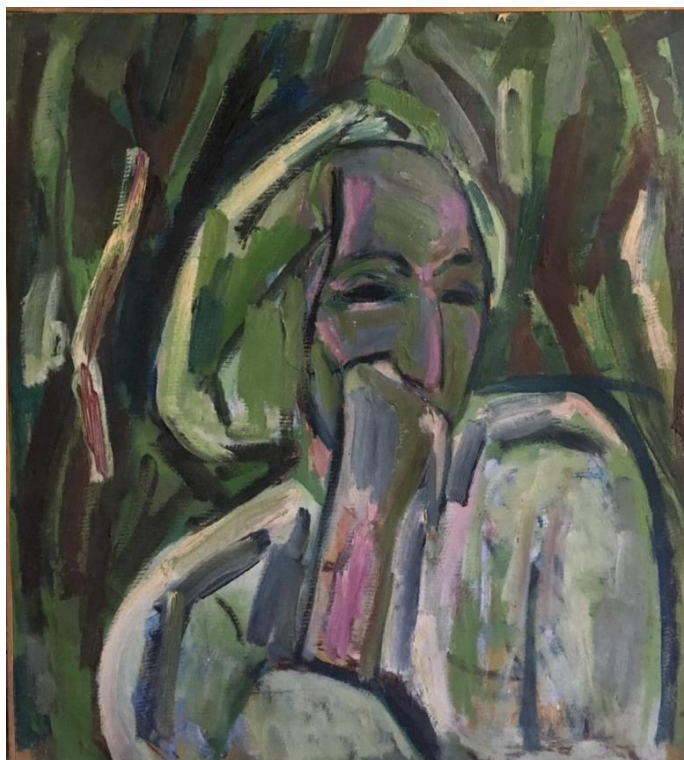
страст, състрадание, мощ и експресия. И огромна любов към изкуството. Но защо така упорито рисува самотни и изоставени хора. Не изплаква ли тя своята изоставеност, особено след като синът ѝ заминава за Израел, където се е преселила част от многолюдната еврейска фамилия Кац. Да, има и внучка Вирджиния, за която говори с толкова любов. Но и тя е при баща си.

П. Кац не се страхува да рисува старостта още от младите си години, и иска някой да чуе гласа на отхвърлените. Затова рисува едни и същи модели десетки пъти, защото лицата им разкриват богатството на един неуловим свят и защото никога не можеш да изчерпиш едно лице (Basat, 1995).

През 1992 г. П. Кац участва в международния фестивал на съвременното изкуство „Процес – Пространство” в Балчик. На изложбата се търси авангардност, преосмисляне на представата за модерност в изкуството, провокира се нестандартното мислене, показва се тенденцията за абстрактни форми на изява. На форума определят П. Кац като легенда, заедно с Магда Абазова и Лика Янко. Това е фестивал, подкрепен от Кристо Явашев.

2010, 2012, 2014 и 2017 г. П. Кац активно участва съответно в националните изложби в София, Габрово, В. Търново и Русе, където е уредена експозиция на юбиларите. Но художничката постепенно се е изолирала в самота, затворена в собствения си свят, насаме с вещите, които са ѝ останали. Живописата става единствената форма на жизнедействие (Okrazhna izlozhba vav Veliko Tarnovo, 1968), (Lapteva, 1966).

Може би П. Кац е единствената художничка, която прави портрет на известния музикант във Велико Търново Коста Патрунчев – Маестрото. През 1941 г. той създава духов оркестър при сиропиталището на Митрополията, дори е бил учител на известния композитор и фолклорист Николай Кауфман (1925 – 2018). Двамата се срещат случайно в Картинната галерия през 1967 г., на която директор е Нестор Иванов. „Петранка дойде в галерията и поиска нещо за рисуване. Дадох и мукава и темперни бои, разказва днес Н. Иванов. Тъкмо тогава влиза К. Патрунчев и става модел за художничката. Рисува на земята, самотна и талантива, После захвърля портрета, който по-късно шефът на галерията подготвя за изложба. Сега Н. Иванов съхранява рисунката на П. Кац в личния си архив. (Personal data from an interview with Nestor Ivanov, 2019c).

Фиг. 5 – Портрет на К. Патрунчев

Имах щастието да се докосна лично до загадъчната личност на Петранка Кац. Ето част от интервюто, което тя даде за написването на тази научна статия:

Г-жо Кац, при някои художници, раждането на една творба е съпътствана от нерви и неуспехи. При Вас така ли е?

Аз съм по-търпелива. Някои сюжети сами се подават да ги рисувам. Акварелът е любимата ми техника. Обичам и пастела, но напоследък той позагълхн. Започвам нещо с голяма сполука, а друг път месеци ме измъчва сюжетът. Но не се отказвам. Не хвърлям картини. Желанието да рисувам идва неочаквано и не зная колко време ще продължи после. Но имам апел към младите художници. Търсете себе си, разчитайте на собствените си възможности, не се влияйте от чуждото творчество! Българинът е талантлив и сега има огромни възможности за работа.

Защо в повечето от картините Ви има много болка, самота, страдание и деформация?

Бях самотно дете и тази самота вероятно ще ме преследва докрай. В картините е собствената ми душа. Не обичам да подражавам. Далече съм от

класиците, те си имат поклоници. Но, ако бих го сторила, то това е скулптурата, а не живописата. Скулптурата е чудесно изкуство, но човек не може да развие всичко в себе си. А живописата може да се рисува навсякъде. Рисувах експресия, но това остана в миналото, сега времето е друго. Не бива днешният модернизъм да се превърне в бизнес и да се рисува това, което хората искат да видят. Жалкото е, че доц. Кац се страхуваше да бъде оригинален, защото в онова време трябва да се придържаш към идеологията в България.

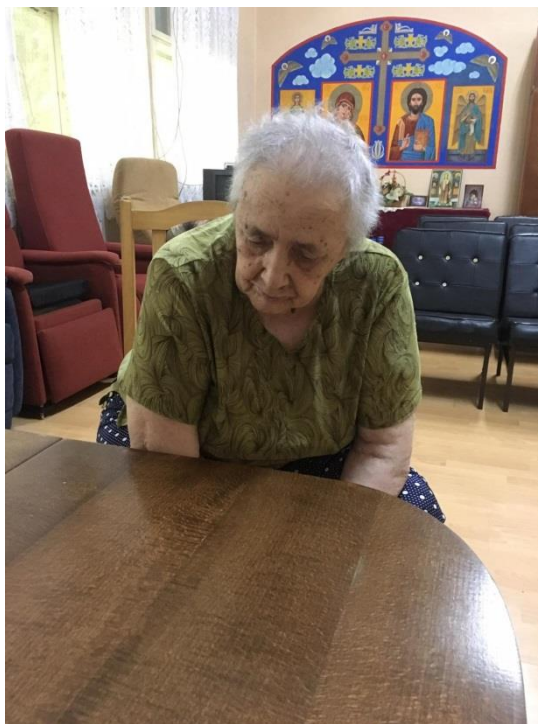
Най-дребното нещо може да ме предизвика да хвана четката. Да, в живота ми има нещо неизживяно. Но не търся оптимизъм. Младите да го търсят. Музата сама идва, без да я каниш. А при мен две музи са съпътствали живота ми – рисуването и синът с внучката, които много искам да видя. Държа да имам още място в света, но човек никога не знае.

Съжалявате ли за нещо?

Никога не съжалявам. Важен е днешният ден, да си жив е най-важното.

Живяхте ли щастливо?

Чак щастливо – не, но живях. Всеки живее собствен живот и една добронамереност между нас, художниците, ми стига.“

Фиг. 6 – Петранка Кац днес

Макар днес Петранка Кац вече да не рисува, творчеството ѝ продължава да вълнува, заредено с дълбоко емоционално напрежение, непринуденост, страст и размисъл в този свят, в който тя живее с надеждата някой да чуе гласа на отхвърлените. А те са безименни и с едни и същи лица герои в картините ѝ, които съдържат силен емоционален заряд. Защото откриваш всеки път по нещо различно, което да те вдъхнови. Картините ѝ изглеждат така, сякаш са нарисувани вчера, звучат толкова съвременно и модерно, заредени с болезнен драматизъм, какъвто е съпътствал животът на художничката. Затова Петранка Кац има специално място в историята на българското изобразително изкуство.

Литература // References

- Angelov, V. (2012).** Zhenata v balgarskoto izobrazitelno izkustvo (in Bulgarian). UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy”, Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2012, pp. 149 – 151. // [Ангелов, В. Жената в българското изобразително изкуство. УИ „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново, 2012, с. 149 – 151.].
- Basat, E. (1995).** Petranka Kats – spasitelka na dushi (in Bulgarian). V. „Vek 21”, 1995, Issue 28 (12 – 18 june). // [Басат, Е. Петранка Кац – спасителка на души. В. „Век 21”, 1995, бр. 28 (12 – 18 юни).].
- Grozdanov, D. (1993).** Neobiknovenata ekspresiya na Petranka Kats (in Bulgarian). Spisanie „Izkustvo ART”, Issue 11–12, pp. 14–15, 1993. // [Грозданов, Д. Необикновената експресия на Петранка Кац. Списание „Изкуство ART”, бр. 11–12, с. 14–15, 1993.].
- Lapteva, A. (1966).** Okrazhna izlozhba vav Veliko Tarnovo. Sp. „Izkustvo”, 1966, book 8 – 9, p. 62. // [Лаптева, А. Окръжна изложба във Велико Търново. Сп. „Изкуство”, 1966, кн. 8 – 9, с. 62.].
- Okrazhna izlozhba vav Veliko Tarnovo, (1968).** Spisanie „Izkustvo”, 1968, book 9, pp. 28 – 30. // [Окръжна изложба във Велико Търново. Списание „Изкуство”, 1968, кн. 9, с. 28 – 30.].
- Personal data are from interviews, (2019a).** conducted with Petranka Katz and the famous sculptor Panayot Dimitrov – Ponkata, the favorite student of Prof. Mikhail Katz and one of the three graduates from the first group of the Russian teacher. // [Личните данни са от интервюта (2019), проведени с Петранка Кац и известния скулптор Панайот Димитров – Понката, любимия студент на доц. Михаил Кац и един от тримата абсолвенти, дипломирани от първа групата на руския преподавател.].

Personal data from the interview with Petranka Katz (2019b). // [Лични данни от интервюто с Петранка Кац (2019).].

Personal data from an interview with Nestor Ivanov, (2019c). // [Лични данни от интервю с Нестор Иванов, 2019].

Sbornik „70 godini velikotarnovski hudozhnitsi (1948 – 2018)”, (2018). Izd. SBH, Veliko Tarnovo, Bulgaria, 2018, p. 155, izdatelstvo „Faber”, Veliko Tarnovo. // [Сборник „70 години великотърновски художници (1948 – 2018)”. Изд. СБХ, Велико Търново, 2018, с. 155, издателство „Фабер”, Велико Търново.].

Ushtavaliyski, N. (2010). Izkustvo i izolatsiya. Hudozhnitsi otshelnitsi. Izlozhba v NHG, yuni-yuli, 2010 (in Bulgarian). Sbornik Literaturni Balkani, Issue 19, pp. 280 – 284. // [Ущавалийски, Н. Изкуство и изолация. Художници отшелници. Изложба в НХГ, юни-юли, 2010. Сборник Литературни Балкани, бр. 19, с. 280 – 284.].

Zmiycharov, P. (1998). Muzeyat – reaktsiite (in Bulgarian). In: „Kultura”, Issue, 26, 1998. // [Змийчаров, П. Музееят – реакциите. В. „Култура” от 3 юли, бр. 26, 1998.].

Даниел Станиславов Терзиев

*Факултет по изобразително изкуство, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”,
България*

Daniel Stanislavov Terziev

Faculty of Fine Arts, VTU “St. St. Cyril and Methodius”, Bulgaria

e-mail: infoterziev@gmail.com

INIS SERIES

Онлайн поредица на
интердисциплинарната научна мрежа
Информационно общество
Специално издание, 2022
<http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/>

Online Journal of the
Interdisciplinary Scientific Network
Information Society
Special Edition, 2022
ISSN: 2815-4231

Редактори *Editors*

Галина Богданова *Galina Bogdanova*

Светослав Косев *Svetoslav Kosev*

Технически редактори *Technical Editors*

Николай Ноев *Nikolay Noev*

Мирена Тодорова-Екмекджи *Mirena Todorova-Ekmecki*

Издание на: *Published by:*

Институт по математика и
информатика при Българска академия на
науките, България *Institute of Mathematics and Informatics
at the Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria*

С помощта на: *Helped by:*

Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“, България *“St. Cyril and St. Methodius”
University of Veliko Tarnovo, Bulgaria*